

CROATICA CHRISTIANA PERIODICA

ČASOPIS INSTITUTA ZA CRKVENU POVIJEST
KATOLIČKOG BOGOSLOVNOG FAKULTETA U ZAGREBU

GOD. VI.

ZAGREB 1982.

BR. 9

Članci i rasprave

DUBROVČANIN IVAN STOJKOVIĆ (1390/95–1443) BORAC ZA JEDINSTVO ZAPADA I ZBLIŽAVANJE S ISTOKOM

Ivica TOMLJENOVIC

Ivan Stojković je ušao u povijest kao jedan od najistaknutijih teologa na crkvenom saboru u Bazelu (1431 – 1438), koji se nastavlja na onaj u Konstanci (1414 – 1418), a jedan od glavnih zadataka bio mu je da okonča rascjep koji je u Crkvi nastao jačanjem husitskog pokreta. Većini sudionika na raspravama u Bazelu bilo je jasno da se jedinstvo ne može očekivati bez temeljitih reformi u Crkvi i to, kako su mnogi naglašavali, „počevši od glave”.

Jan Hus bio je 6. srpnja 1415. spaljen na lomači u Konstanci, ali ideološka bitka između katolika i husita time nije bila završena. Religiozna i politička pitanja su bila toliko isprepletana da ni uz najstaloženije proučavanje, toliko stoljeća nakon samih događaja, nije lako prosuditi što je čemu uzrok. Janu Husu je bila obećana osobna sigurnost i zato je došao na sabor u Konstancu ali je kasnije bio izigran i osuđen, pa je sasvim razumljivo da su se teolozi iz Praga s dosta nepovjerenja uputili u Bazel.

Niti jedan masovni pokret u povijesti nije samo plod ideja koje bi nastale u glavi jednog jedinog čovjeka, gotovo uvijek se tu radi o odrazu cijelog niza povijesnih okolnosti i borbe raznih političkih interesa. Tako ni husitski pokret ne nastaje iznenada, niti mu je Jan Hus jedini začetnik. Husa se ne može odvojiti od Wycliffa u Engleskoj koji je od 1374. na čelu pokreta onih koji se svim silama bore protiv papinstva, i to zastupajući moć države. Wycliff zahtijeva reformu Crkve a izvori njegove inspiracije sežu do valdenza i, možda manje poznatih, lolarda. Poslije Wycliffove smrti (1384), Henrik IV. se silovito okomljuje na njegove sljedbenike i oni kao pokret praktično nestaju. Njihova nauka međutim nije iščezla i kao da se ponovno utjelovljuje u Janu Husu.

Krv prolivena u Konstanci, brutalnost husitskih ratova i fanatična netrpeljivost pokazali su se neefikasnim u rješavanju ideoloških razlika. Zato je nakon mnogih trzavica i godina nepoštodne borbe došlo do saziva sabora u Bazelu koji je pružao nadu za konačni sporazum i mir.

U Konstanci se Husu suprotstavio predstavnik Pariškog sveučilišta Jean Gerson a u tom ga je podržavao i Stjepan Paleč sa sveučilišta u Pragu. U Bazelu je predstavnik husita

vrlo rječiti Jan Rokycana a suprotstavlja mu se Ivan Stojković, također predstavnik Pariškog sveučilišta. Bazel, međutim, ne želi probleme rješavati vatrom, te spor poprima oblik znanstvene rasprave i ekumenskog dijaloga.

Upravo zbog činjenica da je u Bazelu prihvaćen put znanstvene rasprave i snage boljih argumenata dolazi i do jasnijeg zauzimanja stavova i do bistrenja pojmova. U ovom dijalogu, često oštrom, ali ipak dijalogu, dolazi do izražaja ono što je bitno u ideološkom razilaženju između katolika i husita. Papin legat, kardinal Cesarini, je prema svim izvještajima bio vrlo razborit i uravnotežen čovjek koji je stvarao atmosferu smirenosti i međusobnog poštovanja. Tako je i Stojkovića i Rokycanu nagovorio na umjerenost kad se sukob bio suviše zaoštrio i Česi zaprijetili da će se povući. Kad se dokumenti samo malo pobliže prouče, postaje jasno da se u korijenu razilaženja nalaze različite koncepcije o Crkvi, različite ekleziologije. Tu upravo susrećemo Stojkovića kao teologa koji je prvi napisao jedan sistematski traktat o Crkvi, prvu ekleziologiju u suvremnom smislu riječi. U svim Ivanovim djelima odražava se njegova privrženost Crkvi i temeljito poznavanje Biblije, crkvenih otaca i skolastičke teologije. Kubalik sažima u jednu rečenicu Stojkovićevo ulogu na Bazelskom saboru i kaže: „Nema sumnje da je Jan Rokycana najrječitiji teolog husita, kao što je i Ivan iz Dubrovnika najpučeniji katolički teolog svog vremena. Na taj način su se opet susreli Prag i Pariz, Prag ovaj put husitski i Pariz koncilski, u tom smislu da je koncil vrhovno tijelo u Crkvi, dakle iznad pape.¹

JOANNES SLAVUS DE CARVATIA

Ne možemo govoriti o Stojkovićevo radu a da se ne osvrnemo i na njegovu biografiju. Jer, ako postoji ličnost kod koje su život i rad neodvojivi, onda je to Ivan Stojković.

Stojković je rođen u Dubrovniku ali godinu zasad nije moguće točno odrediti, osim da nije ranije od 1390. ni kasnije od 1395. Njegovu ličnost najbolje opisuje Petar Saaz, koji koncilu prisustvuje kao kroničar, u djelu *Liber diurnus de gestis Bohemorum in concilio Basileensi*. Tim izvorom služe se i kasniji Stojkovićevo biografii.

Saaz govori o Stojkoviću pod imenom: Joannes Slavus de Carvatia ili ponekad jednostavno Ragusius. Na temelju starih dubrovačkih anala, koje bi trebalo temeljitije proučiti, zna se da mu je otac bio Mihael Stojkov a majka se zvala Stoja. Ovi podaci su uzeti prema F. Appendiniju² a njima se služio i češki povjesničar Palacky. Zanimanje za Stojkovića kod nas je pobudio B. Duda svojom doktorskom tezom na latinskom, ali na žalost dalje od toga se u našim krajevima nije išlo.³ Mi ćemo se u ovom kratkom

- 1 J. KUBALIK, Jean de Raguse. Son importance pour l'ecclésiologie du XVe siècle, *Revue des sciences religieuses*, XLI (1967) 2, str. 150–167.
- 2 F. APPENDINI, Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura dei Ragusei, sv. II, Ragusa (Dubrovnik) 1803, str. 74–80.
- 3 B. DUDA, Joannis Stojković de Ragusio OP. Doctrina de cognoscibilitate Ecclesiae, *Studia Antoniana* 9, Romae 1958, 166 str.

pregledu uglavnom oslanjati na podatke koje iznosi A. Krchnak u djelu: *De vita et operibus Joannis de Ragusio*.⁴

Vrlo mlad Stojković stupa u dominikanski red u Dubrovniku. Tu su sasvim sigurno zara zapazili njegovu nadarenost jer mu red i grad Dubrovnik pružaju financijsku pomoć kako bi mogao studirati na najpoznatijim sveučilištima tog doba. Najprije je krenuo na neko sveučilište u Italiji, gdje je stekao titulu bakalaureata. Važna je godina 1417, jer ga general reda šalje u Pariz gdje predaje kao profesor i sprema se za doktorat.

Svoje mladenačke godine Stojković opisuje u zahvalnom govoru koji je održao prilikom postizanja doktorata u Parizu 1420. Iz toga govora se vidi da se otac u početku suprotstavio ulasku u samostan ali je kasnije bio oduševljen. Ivan navodi i točne sume novaca koje je primio od oca, od grada i od samostana.

F. Palacky tvrdi da je Stojković stupio u dominikanski red po nagovoru i pod okriljem kardinala Ivana Dominicija, čemu se i Duda i Krchnak protive jer bi bilo čudno da ga Ivan u svom govoru ne spominje. I. Dominici, dominikanac iz Firence, bio je dubrovački nadbiskup. Grgur XII. dodjeljuje mu kardinalsku čast 1408. i kasnije je poznat pod imenom: Cardinalis Ragusinus. Pripadnost istom redu ili gradu nije još dokaz osobne povezanosti, pa se traže opipljiviji pokazatelji.

Stojković se već 1417. nalazi za kratko vrijeme u Konstanci gdje se održava sabor. Tu se susreće s mnogim ličnostima, dolazi i do kralja Sigismunda i dobiva naslov kraljevskog kapelana. Ovdje se opet ne radi o posredovanju kardinala Dominicija, kako bi htio Palacky, nego po svoj prilici generala dominikanskog reda Leonarda Datija, Firentinca,

4 A. KRCHNAK, *De vita et operibus Joannis de Ragusio*, Lateranum, XXVI (1960) 3–4, 107 str. – Vidi također: S. FERRARIUS, *De rebus Ungaricae provinciae SOP*, Viennae 1637, str. 445–448; J. QUETIF – J. ECHARD, *Scriptores Ordinis Praedicatorum*, sv. I, Paris 1719, str. 797–799; A. TOURON, *Histoire des hommes illustres de l'Ordre de Saint Dominique*, sv. III, Paris 1746, str. 246–264; J. D. MANSI, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio* (dalje: SC), sv. XXVIII–XXXI, Venetiis 1785–1798; S. GLIUBICH (Š. LJUBIĆ), *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna 1856, str. 290–292; *Monumenta conciliorum generalium saeculi decimi quinti* (dalje: MC), sv. I–III, Vindobonae 1857–1896; E. CECCONI, *Studi storici sul Concilio di Firenze*, sv. I, Firenze 1869; J. HALLER, *Concilium Basiliense. Studien und Dokumente zur Geschichte der Jahre 1431–1437*, Basel 1896; H. DENIFLE – A. CHATELAIN, *Auctarium chartularii universitatis parisiensis*, sv. II (*Liber procuratorum nationis anglicanae / Alemanniae / ab anno 1406 usque ad annum 1466*), Parisiis 1897; P. FERET, *La faculté de théologie de Paris et ses docteurs les plus célèbres*, sv. IV, Paris 1897, str. 327–331; G. THILS, *Le 'Tractatus de Ecclesia' da Jean de Raguse*, *Angelicum*, sv. XVII, Romae 1940, str. 219–244; K. BINDER, *Der 'Tractatus de Ecclesia' Johannis von Ragusa und die Verhandlungen des Konzils von Basel mit den Husiten*, *Angelicum*, XXVIII, Romae 1951, str. 30–54; Y. CONGAR, *L'Eglise de saint Augustin à l'époque moderne*, Paris 1970, str. 328–330; V. LAURENT, *Les „Mémoires” du Grand Ecclésiastique de Constantinople Sylvestre Syropoulos sur le concile de Florence (1438–1439)*, Paris 1971; S. KRASIĆ, *Congregatio Ragusina OP (1487–1550)*, Romae 1972, str. 131–135 i 154–160; W. BRANDMULLER, *Das Konzil von Pavia–Siena 1423–1424*, sv. II, Münster 1974; S. M. CRIJEVIĆ (CERVA), *Dubrovačka biblioteka*, sv. II–III, Zagreb 1977, str. 246–272; W. KRAMER, *Konsens und Rezeption verfassungsprinzipien der Kirche im Basler Konziliarismus*, Munster 1980.

kojega Ivan spominje i naglašava njegovu naklonost. Dominici je zastupao papu Grgru XII, na saboru u Konstanci ali je i Dati bio vrlo važna ličnost. ⁵

Primanje doktorata, 8. XI. 1420, značilo je definitivni ulazak u profesorski kolegij Pariškog sveučilišta. Njegova predavanja je slušao i Joannes Torquemada koji će kasnije biti jedan od najvatrenijih zastupnika papine pune i suverene vlasti čak i u odnosu na crkveni sabor. Da Stojkovićev doktorat nije isforsirana titula nekog karijerista svjedoči i pismo koje rektor sveučilišta upućuje građanima Dubrovnika. Pismo je datirano 13. svibnja 1422. ⁶

STOJKOVIĆEVA VJERA U SABOR

Ne samo zbog teološkog znanja nego i zbog lakoće u uspostavljanju ljudskih odnosa i smisla za diplomaciju, upravo na Stojkovića pada izbor da predstavlja Pariz, tada neosporno središte teologije, na budućem crkvenom saboru. Zajedno s Filipom Marescalom ide kralju Sigismundu a zatim, 30. studenog, stiže u Rim. Tu predaje papi poruku Pariza i održava prigodni govor. Prema nekim podacima, papa nije bio baš suviše oduševljen idejom sabora. To je više bila obveza koja je proizlazila iz odluka sabora u Konstanci. ⁷ Stojković je ozbiljno shvatio svoju zadaću i već tada dolazi do izražaja njegovo uvjerenje da je jedino opći sabor kadar vratiti snagu i jedinstvo Crkve.

Izgleda da je i papa zapazio Ivanove sposobnosti budući da ga određuje za svog izaslanika na saboru u Paviji. Na otvorenju tog sabora Ivan održava svečani govor u ime pape Martina V, pod naslovom: *Fiet unum ovile et unus pastor* (23. travnja 1423). Jedno stado i jedan pastir će za njega ostati cilj svih nastojanja i sve borbe. Njegov teološki rad nikad neće biti usmjeren protiv papina primata nego jedino na razjašnjenje respektivnih uloga, i to pape kao nosioca Petrove službe i sabora kao predstavnika Crkve u cjelini.

Sabor se iz Pavije brzo seli u Sienu zbog izbijanja kuge, i tu Stojković doživljava prvi udarac a i trijeznjenje od svog zanosa... On zna, kako to često naglašava, da je Crkva tamo gdje je papa i gdje je sabor, a vidi da upravo tamo nema prave volje ni snage da se nešto ozbiljno poduzme. Stojković se tu po prvi put našao kao pred nekim zidom podignutim od raznih ljudskih ograničenja i predrasuda pa se zato u njegovim govorima osjeća ogorčenje. Saborskih otaca se okupilo vrlo malo a bila je upravo obeshrabrujuća činjenica da se prava pitanja ne žele ni načeti dok se u isto vrijeme gubi snaga u plitkim nadmudrivanjima i osobnim zadjevicama. Sva žestina Ivanova ogorčenja dolazi do izražaja u govoru održanom pred saborskim ocima u listopadu 1423. na temu uzetu iz poslanice te nedjelje: *Reformabit corpus humilitatis nostrae*. Tu govori o ulozi pape i sabora, uspoređujući Crkvu sa živim organizmom gdje je papa glava i jedini Kristov vikar, ali se onda osvrće na konkretno stanje optužujući ne samo prelate nego i samog papu zbog nemara i zlonamjernog otežavanja rada sabora. Kad je još

5 A. KRCHNAK, *De vita*, str. 6.

6 B. DUDA, *Joannis Stojković*, str. 11 (posebno bilj. 9).

7 MC, sv. I, str. 8; A. KRCHNAK, *De vita* str. 10, bilj 42.

spomenuo raskalašeni život pojedinih visokodostojanstvenika, oci su bili zgranuti.⁸ Nisu ga mogli odstraniti sa sabora, jer je bio službeni delegat Pariškog sveučilišta, nego su poslali izvještaj papi. Papa je odgovorio naredbom da saborski oci prekinu s Ivanom sve odnose. Mnogi su međutim, razborito šuteći, ipak pokazivali svoje zadovoljstvo zbog Stojkovićeve nastupa. Vodstvo sabora urgira kod generala dominikanskog reda da odredi jednog brata koji će pobiti Ivanove tvrdnje. General je našao Jeronima Firentina i ovaj održava svoj govor na Bogojavljenje 1424. Oborio se na ona mjesta gdje Ivan govori o važnosti općeg sabora ali odlazi ipak predaleko. Jeronim je vjerojatno znao da papa i kurija ne vide spas u saboru i vjerojatno je htio laskati, ali je gađao iza mete tvrdeći da na sabor ne dolaze nego buntovnici, lutalice, osobenjaci tj. oni kojima je služenje vlastitom stadu teret i na saboru nalaze sigurno utočište.⁹ Nakon ovakvog nastupa oci traže da se Jeronim zatvori, ali ga general ostavlja na slobodi i omogućuje da po raspuštanju sabora, 7. ožujka 1424, napusti Sienu.

Poslije sabora u Sieni nastaje za Stojkovića kratko zatišje. Nakon posjeta rodnom Dubrovniku vraća se u Bolognu¹⁰ ili Pariz¹¹. Pitanje tog boravka nije toliko važno za Stojkovićev rad, daleko je važnija činjenica da je u svom redu imenovan za generalnog prokuratora; na toj dužnosti ostaje sedam godina (1426 – 1433).¹² Ni ovdje se autori potpuno ne slažu u godinama, ali je ipak sasvim sigurno da je 1429. u Rimu i da već radi na pripremama za Bazelski sabor.

ANIMATOR BAZELSKOG SABORA

Dvadeset i četvrti siječnja 1431, odlukom pape Martina V. Ivan je određen za pratioca i pomoćnika kardinalu Cesariniju, kojeg papa upućuje kao svog legata u njemačke zemlje s dvostrukim zadatkom: suzbijanje husitske hereze i vođenje sabora u Bazelu. Time je Stojkovićev životni zadatak bio određen. Dobro je odmah spomenuti da je i kardinal Condolmieri, kasniji papa Eugen IV. bio za to da se baš Ivan pridruži Cesariniju.¹³ Krchnak s pravom primjećuje: „Od dana svog upućivanja u Njemačku naš je Ivan sve duhovne i tjelesne snage posvetio uspjehu sabora.“¹⁴ Cijeli Ivanov daljni život prožet je vjerom u Crkvu i mogućnost jedinstva. Bezgraničnim zalaganjem želi osigurati uspjeh sabora jer, kako već rekosmo, sabor je za njega Crkva okupljena iz svih zemalja svijeta.

Po dolasku u Bazel Ivan u više navrata tumači kako se husiti oglašuju na saborske odluke iz Konstancie i Siene te da ne preostaje drugo nego da ih se vojnom silom

8 A. KRCHNAK, *De vita*, str. 12–15.

9 Basel, Universitätsbibliothek, rkp. E I 1–, fol. 191r (prema A. KRCHNAK, *De vita*, str. 16, bilj. 58).

10 A. KRCHNAK, *De vita*, str. 17.

11 MC, sv. I, str. 10.

12 A. WALZ, *Compendium historiae Ordinis Praedicatorum, Romae 1948*, str. 97.

13 MC, sv. I, str. 66.

14 A. KRCHNAK, *De vita*, str. 18.

prisili na jedinstvo.¹⁵ Ovo spominjemo zato da bismo bolje uočili razvoj u Ivanovom traženju putova k jedinstvu: po svom dolasku u Bazel on govori kao zastupnik Cesarinija koji se upravo nalazi na bojnopolju zapadne Češke i istočne Bavorske. Kad je ipak postalo jasno da vojna sila nije pravi argument u borbi protiv onih koji misle drukčije, sva se nada stavlja u crkveni sabor. Stojković vodi Bazelski sabor do Cesarinijeva povratka s neuspjele vojne ekspedicije, ali i kasnije zadržava ulogu „generalnog tajnika”.¹⁶

20. veljače 1431. umire Martin V. a već 3. ožujka 1431. izabran je novi papa Eugen IV. Izbor je u saborskim krugovima sa zadovoljstvom pozdravljen jer se radilo o bivšem kardinalu Condolmieriju koji se oštro suprotstavio kad je Martin V. raspustio sabor u Sieni. Ivan je osobno uputio papi pismo u kojem izražava svoje zadovoljstvo i nadu.¹⁷ U svom radu Ivan je ohrabren i time što ga je general imenovao službenim predstavnikom dominikanskog reda na saboru. Nakon svog izbora Eugen IV. potvrđuje saziv sabora u Bazelu, ali u studenom 1431. nadvio se taman oblak nad Bazel i Stojković iz tog oblaka neće izići sve do kraja života. Papa naime izdaje dvije bule i raspušta sabor.¹⁸ Protesti nisu ništa pomogli i kad je u veljači 1432. po objavljivanju nove bule o raspuštanju Cesarini dao ostavku, saborski oci 15. veljače svečano obnavljaju odluke sabora u Konstanci po kojima je sabor iznad pape. Ivan je toliko rada uložio u Bazelski sabor i toliko u nj vjerovao da se, ne napuštajući vjeru u papin primat, opredijelio protiv Eugena IV. Treba možda ponovno podvući da je to bilo vrijeme stalne izmjene papa i protupapa, svrgavanja i neregularnih izbora papa. Bazelski sabor ipak je odigrao važnu ulogu u prevladavanju takvog, za Crkvu teškog stanja. Iz svih Stojkovićevih govora i spisa očito je da on priznaje nezamjenjivu ulogu pape u životu Crkve, ali papa ne može protiv sabora koji predstavlja Crkvu. Ako uzmemo u obzir da i danas, kad je papina nepogrešivost jasno definirana, još uvijek traju teološka istraživanja o uzajamnom djelovanju pape i biskupskog kolegija, možemo razumjeti da se i vrlo upućeni teolog iz onog burnog vremena mogao opredijeliti za put koji je povijest kasnije opovrgla. Papinski autoritet je u to vrijeme bio na svojoj najnižoj točki i Stojković zato misli da se trzavice i raskol mogu okončati jedino u suradnji pape i sabora. Izgledalo mu je da je papinski autoritet preslaba i preuska osnovica za postizanje jedinstva.

U svibnju 1431. raspravljalo se sa Česima o njihovu dolasku na sabor i pregovori su bili uspješni. Sabor je odredio Stojkovića te biskupa iz Regensburga i još jednog dekana da pripreme dolazak češke delegacije.¹⁹ Delegati su stigli u listopadu i odmah se počelo s radom. Do prvih oštih rasprava dolazi početkom 1433. a protagonisti su Ivan Rokycana s jedne i Ivan Stojković s druge strane. Stojkovićev temperament dolazi do izražaja i Česi su duboko uvrijeđeni jer ih je nazvao „hereticima i raskolnicima”. Stoj-

15 MC, sv. I, str. 72.

16 B. DUDA, Joannis Stojković, str. 17.

17 MC, sv. I, str. 107.

18 SC, sv. XXX, str. 75.

19 SC, sv. XXX, str. 260–262; MC, sv. I, str. 246.

kovićevo slavensko podrijetlo je praške teologe učinilo još osjetljivijima i Prokop, jedan od vodećih ličnosti, uzvikuje: „Ja više neću trpjeti da nas naziva hereticima. Unatoč njegovu podrijetlu, koje je i naše, taj čovjek nam nanosi nepravdu nazivajući nas hereticima.” Stojković nastoji odgovoriti u istom duhu nacionalne srodnosti i kaže: „Upravo zbog tog razloga — zajedništvo podrijetla i jezika — želim vas s toliko žara privesti svetoj majci Crkvi.”²⁰ Iako su rasprave počele u vezi s načinom primanja pričesti (jedna ili obje prilike — samo kruh ili kruh i vino), Stojković brzo uviđa da glavni problem nije u tom konkretnom pitanju nego daleko dublje, naime u različitom poimanju Crkve koja je za Stojkovića organizirano društvo, sastavljeno od zlih i dobrih, grešnika i pravednika, dok husiti niječu svaki autoritet i imaju u vidu samo duhovnu zajednicu u kojoj grešnici nemaju mjesta. Suočen s husitskim shvaćanjem Crkve, i to u živom dijalogu s nosiocima tog shvaćanja, Stojković želi dati sistematski odgovor u svom glavnom djelu *De Ecclesia contra Bohemos*.

Već smo dovoljno naglasili da se Stojković nalazio u vremenu velikih previranja, a takozvanoj konciliarističkoj struji je pripadao veliki broj teologa i biskupa, posebno profesori Pariškog sveučilišta. Kasnije je, kako znamo, zbog različitih okolnosti pobijedila „papistička” struja, ali je Stojkovićeve nauka o Crkvi potpuno u skladu s onim što je učila skolastička teologija prije njega i s kasnijim razvojem.

U Stojkovićevoj pripadnosti „konciliaristima” W. Krämer vidi razlog zbog kojeg *De Ecclesia contra Bohemos* nije izdana te je tako ostala bez većeg odjeka na kasnijem razvoju ekleziologije: „Već 20. listopada 1443. umire Ivan iz Dubrovnika, koji je kao kardinal antipape Feliksa V. istog slijedio u Lozanu. To može jednim dijelom objasniti zbog čega ovaj, inače dogmatski uravnoteženi traktat o Crkvi kod suvremenika i tokom povijesti samo ponegdje pobuđuje interes, dok *Summa de Ecclesia* (dovršena 1448) Ivana Torquemade vrši značajan utjecaj.”²¹ Stojković je stvarno umro prije nego su se neki povijesni događaji do kraja odigrali i nepravdedno je potisnut u zaborav. U istom duhu tvrdi i J. Kubalik da je Stojković jaka ličnost te da njegova djela pokazuju snagu duha. Jedina zamjerka koju mu predbacuju jest činjenica što je ostao uz šizmatički Bazelski sabor i protupapu Feliksa V., zastupajući konciliarističku teoriju. Kubalik navodi tekst iz *Scriptores Ordinis Praedicatorum*: „Ali u to vrijeme, puno konfuznosti, upali su u istu zabludu i drugi pobožni i učeni muževi, čak i Aeneas Silvius Piccolomini koji je kasnije postao papa Pio II. Ta zabluda se može pripisati ljudskoj slabosti.”²²

STOJKOVIĆEVA MISIJA U CARIGRADU

Ne želimo ovdje analizirati Stojkovićeve teološka djela ali postoji još jedan vrlo važan period njegova života, a to je boravak u Carigradu. Prvotni zadatak sabora u Bazelu je

20 O. LORENZ, *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*, Berlin 1886, str. 332 (cit. prema J. KUBALIK, *Jean de Raguse*, str. 153).

21 W. KRAMER, *Konsens*, str. 95.

22 J. KUBALIK, *Jean de Raguse*, str. 154.

uspostavljanje jedinstva među svim kršćanima, dakle i s istočnom Crkvom. Tu se Stojković opet s posebnim žarom zalaže i traži način na koji bi Bazel uspostavio vezu s Carigradom.²³ Bazel je 26. siječnja 1443. poslao delegate u Carigrad, a kad je konačno i carigradski patrijarh poslao svoje izaslanike, Ivan im je izišao u susret, dva dana putovanja kako bi prijem bio što bratskiji. Kad je izgledalo da su stvari uznapredovale, Bazel određuje novu delegaciju na čelu sa Stojkovićem s porukama za cara i patrijarha. U to vrijeme je rascijep između sabora i pape bio očit i Ivan nastoji nagovoriti poslanike iz Carigrada da pregovore o jedinstvu vode sa saborom a ne s papom.

U svojim pripremama za put u Carigrad Ivan želi stupiti u kontakt i sa „slavenskim pokrajinama svoje domovine”²⁴, posebno s Tvrtkom i srpskim despotom Jurjem Vackovićem. Da bismo dobili sliku o onome što se odigravalo za vrijeme Stojkovićeve boravka u središtu pravoslavlja najbolje je, imajući u vidu i druge izvore, slijediti izvještaj carigradskog kroničara Siropulosa.²⁵

Siropulos naglašava da je patrijarh srdačno primio Ivana i da želi jedinstvo sa Zapadom ali sumnja u ostvarenje tog plemenitog cilja. Car Ivan Paleolog je oduševljen i govori da bi to bio epohalan događaj koji bi zasjenio ono što je učinio Konstantin Veliki. Ali, na žalost, nad sav taj rad oko jedinstva Istoka i Zapada, koji će se završiti potpisivanjem formalnog sjedinjenja na saboru u Firenci, već se od početka nadvio tamni oblak int-riga i nesloge. Istom naime lađom kojom su stigli izaslanici Bazela stiže i papinska delegacija. Papini delegati uspijevaju nagovoriti cara i patrijarha da stave dva uvjeta: da se sabor prenese na mjesto zgodnije za papu, i drugo, da papa predsjedava saboru.²⁶ Prema Siropulosu, patrijarh je jasno rekao da će doći na sabor ako dođe papa, ali da je sasvim siguran kako ovaj to neće učiniti. Unatoč svemu postojala je nada da će se naći neki kompromis. Možda i po Ivanovu nagovoru, car šalje svog dvorjanika koji je bio u rodbinskoj vezi sa srpskim despotom kako bi ovoga nagovorio da pošalje izaslanike na sabor, ali ne nailazi na dobar prijem. Despot Vacković odgovara da je on susjed latinima, da poznaje njihov jezik i moral i da zato neće poslati nikoga.

Trećeg rujna 1437. pojavila se nova nada u uspjeh Ivanove misije. Tada naime dolazi biskup Garathon kao papin izaslanik s viješću da je došlo do izmirenja između sabora i pape i da se sabor premješta u Firencu. Ivan, isto kao i Grci, oduševljeno prima delegaciju i pomaže u pregovorima s carem. Ali što je veća bila radost, to veće je bilo i Ivanovo ogorčenje kad je saznao da je sve bila prevara i da je većina saborskih otaca ostala u Bazelu. Posebno teška je bila vijest da se papinom lađom uputio i jedan poslanik iz Bazela ali je bio otkriven, mučen a zatim bačen u more; bila su uništena i pisma koja su po svoj prilici bila upućena Stojkoviću. Najneugodniji događaj svakako je bio kad je kapetan papinskih lađa u samoj carigradskoj luci htio napasti i potopiti brod koji je pripadao delegaciji iz Bazela. Jedino je osobna careva intervencija to spriječila. Ivan kasnije u Bazelu referira o svim događajima i naglašava koliko je to za njega bilo mučno.

23 SC, sv. XXIX, st. 99. i 121.

24 A. KRCHNAK, De vita, str. 30.

25 V. LAURENT, Les „Memoires” de Sylvestre Syropoulos, str. 100–575.

26 SC, sv. XXXI, str. 250–253.

Kad je car već pismeno pristao da krene na sabor u Firencu, Ivan ga još nastoji pridobiti za Bazel ali unatoč, kako na više mjesta tvrdi Siropulos, intimnom prijateljstvu između Stojkovića i cara Ivana Paleologa, ovaj ipak odgovara: „Magister Johannes, quod scripsi, scripsi!”²⁷ Poznato je u kakvim teškoćama se tada nalazio Carigrad i cijelo Bizantsko carstvo (pad Carigrada je uslijedio 1453), pa je zacijelo i to bio razlog da se car poveže s papom koji bi mu mogao pružiti vojnu pomoć, ali sve je bilo prekasno. U Firenci dva svijeta traže jedinstvo ali je raskol bio suviše dug. Diplomatska akcija, izazvana ugroženošću, nije mogla sjediniti ono što su stoljeća razdvajala. Iako sve nije išlo onako kako je Ivan htio, iako je želio da predstavnici pravoslavlja dođu u Bazel a ne Firencu, ipak je velikim dijelom njegova zasluga što je došlo do Firentinskog sabora i do potpisivanja povelje o jedinstvu. Već smo rekli da je povijest Crkve krenula drugim putem nego što je Stojković mislio kad se borio za sabor kao vrhovno tijelo crkvene uprave, ali ipak nije samo turska provala kriva što odluke Firence nisu oživotvorene, kriva je i činjenica što je sve učinjeno „odozgo”, bez sudjelovanja svih slojeva jedne i druge Crkve.

Rasprave s husitskim teozozima za Stojkovića su bile snažan poticaj na razmišljanje. Iz njih je na neki način proizašlo njegovo glavno djelo: *De Ecclesia contra Bohemos*, ali je pomirenje s istočnom Crkvom ipak bio najsvetiji cilj njegova života. Već smo spomenuli koliko je razočaranja i poniženja doživio u Carigradu! Po povratku u Bazel pokazuje pred svima strijele koje su mu bile namijenjene i koje su pogodile njegova pomoćnika, jer je sam, saznajući za urotu, napustio boravište u gradu. Sve bi mogli sažeti u jednu rečenicu koja je ušla u povijest i koja odražava sav intenzitet njegova života u prijestolnici pravoslavlja. On naime priopćuje ocima u Bazelu: „Mladića i bez brade ste me poslali, evo dolazim natrag sijed i u grčku bradu zarastao.”²⁸ Budući znamo da je taj boravak trajao od jeseni 1435. pa do kraja 1437, komentar nije potreban.

Po povratku s Istoka Stojković ne prestaje s radom i borbom za stvar sabora. U znak priznanja prima biskupsko posvećenje. Kao takav će zajedno s biskupom svečano čitati odluku o formalnom svrgavanju Eugena IV. Tu se, međutim, stvarno više nije moglo govoriti o volji Crkve, jer se radilo o šaćici ljudi (1 kardinal i 11 biskupa) i tako Stojković upada u šizmu. Po izboru protupape Feliksa V. Ivan ga slijedi u Lozanu i tu umire u listopadu 1443.

Nije nam ni izdaleka bila namjera pisati bilo kakvu strogo naučnu raspravu o Stojkoviću nego omogućiti da i oni kojima je dostupna jedino literatura na hrvatskom jeziku dobiju sliku o tom velikom čovjeku iz naše prošlosti. Bila je to tragična ličnost. On nije živio u mimim vodama neangazirane teološke spekulacije nego se nošen vjekom u Crkvu uhvatio ukoštac sa životnim pitanjima svog vremena. Upravo zbog svoje strastvene želje da pridonese ostvarenju Kristove poruke: „Oče daj da svi budu jedno” završava život u raskolu s Crkvom za koju je dao svega sebe. Zato su ne samo njegova napisana djela nego sam život dragocjena poruka.

27 SC, sv. XXXI—A, str. 265.

28 SC, sv. XXXI—A, str. 248.

Epistola Concilii ad Ioh. de Ragusio.

Insuper qualis Smodus Casuam in p[re]sentia sancti Romae congregati
Quid etiam respondere vellet quod e[ss]et in iudicio iud
Cland et omnidubie dei bene. Cui et cum corpore eius iudex
et dicitur ea de ead[em] re arguitur ad iudicium extra se
dei et Suram austria in Romano[rum] regno elect[us] illustris pro
morte et amano ecclesie iudice nomine. Quis finem omni[um]
quos ecclesie vobis p[ro]p[ri]etate accessit p[ro] uobis et Legatis mand. dicitur
deputatis et destinatis nos volent illa tibi m[er]ito p[er] que p[ro]p[ri]etate
uobis saluti valens salubriter quide[m] et h[oc] p[er] quod ecclesie indigent
salubriter saluaria confectio sine quibus sui inuoluntate tibi p[er] nos
regerent et destituerent quod ecclesie et multis et singulis p[ro]p[ri]etatis
vobis p[ro]p[ri]etatis p[ro]p[ri]etatis ecclesie p[ro]p[ri]etatis et secularibus ut quibus ecclesie
p[ro]p[ri]etatis et dicitur p[ro]p[ri]etatis in suo possit etiam confessor qui dicitur
sui dicitur iudicia quibus p[ro]p[ri]etatis super commissis p[er] ecclesie
p[ro]p[ri]etatis et dicitur dicitur non in talia que p[ro]p[ri]etatis que sancto fidei
aperta sit ad solvenda foret absolutione dicitur ecclesie impedit valent
necesse ad ecclesie ad temp[us] vel in perpetuum prout tibi attente p[ro]p[ri]etatis
p[ro]p[ri]etatis qualitate. dicitur ac alijs necessitatibus vobis p[ro]p[ri]etatis
p[ro]p[ri]etatis p[ro]p[ri]etatis a quibuslibet r[ati]onibus et p[ro]p[ri]etatis ecclesie adu[er]sus. Semina
fieri legio mandatis ecclesie dicitur coram et de p[ro]p[ri]etatis dicitur a
quibuslibet p[ro]p[ri]etatis suspensione et medici sine censuram p[ro]p[ri]etatis
a quas a iure vel ad forme licet quibus dicitur si hoc h[ab]ere
p[ro]p[ri]etatis nec ead[em] auct[orit]ate ad solvenda m[er]ito eis ad p[ro]p[ri]etatis r[ati]onibus
p[ro]p[ri]etatis saluti et alijs de sui iudicandis de omni[um] que ad iudicandis
ecclesie in morte ut si p[ro]p[ri]etatis quibus p[ro]p[ri]etatis sine n[on] fore non
possunt regere male ablati dicitur ea de quibus dicitur p[ro]p[ri]etatis p[ro]p[ri]etatis
confectio in sublatum fidei et v[er]o p[ro]p[ri]etatis hoc sacro Concilio arguit dicitur
fidei dicitur dicitur dicitur dicitur dicitur dicitur p[ro]p[ri]etatis sup[er] iudicandis dicitur
si quis p[ro]p[ri]etatis dicitur sine censuram p[ro]p[ri]etatis licet ecclesie dicitur
vel se illis imbecillis non tam in contemptum etiam quous h[ab]ere
vobis p[ro]p[ri]etatis omni[um] p[ro]p[ri]etatis infame vobis m[er]ito sine notis p[ro]p[ri]etatis
quibus ecclesie dicitur ablati dicitur illos quos qui ad firmum vel flectent
conventualiter uerunt eis seu quibuslibet alijs sine in forma consueta
p[ro]p[ri]etatis ablati ac hoc sacro Concilio in sp[iritu] sancto Romae congregat
ecclesie dicitur respondend[um] ac ead[em] sanctissimo Sino p[ro]p[ri]etatis p[ro]p[ri]etatis
romano pontifice et mediantibus fratribus dicitur a quibuslibet p[ro]p[ri]etatis
confectione suspensione et m[er]ito sine alijs p[ro]p[ri]etatis ecclesie h[ab]ere quas
p[ro]p[ri]etatis m[er]ito sine in forma ecclesie consueta absolutione adu[er]sus eis
p[ro]p[ri]etatis modo r[ati]onibus p[ro]p[ri]etatis salutari et alijs de iure m[er]ito sine et dicitur
sup[er] irregularitate ac alijs m[er]ito sine p[ro]p[ri]etatis p[ro]p[ri]etatis dicitur
p[ro]p[ri]etatis in omni[um] m[er]ito sine et infame m[er]ito sine sine notis absolutione
p[ro]p[ri]etatis in quibuslibet p[ro]p[ri]etatis nobilib[us] vel h[ab]ere auct[orit]ate sine m[er]ito sine

Basel, Universitätsbibliothek, rkp. E I 1ⁱ, fol. 195r: Epistola Concilii [Basiliensis] ad Johannem de Ragusio (početak).

ZUSAMMENFASSUNG

Ivan Stojković wurde um das Jahr 1395 in Dubrovnik geboren. Als Mitglied des Dominikanerordens wurde er wegen seiner Begabung zum Studium nach Italien und schliesslich nach Paris geschickt. In Paris promoviert er im Jahre 1420. und ist dadurch auch als Mitglied des Professoren-Kollegiums aufgenommen.

Dank seinem grossen theologischen Wissen, wie auch seinen menschlichen Eigenschaften, geht er nach Rom als Repräsentant der Pariser Universität, um an den Vorbereitungen für das künftige allgemeine Konzil teilzunehmen.

Am Konzil Pavia—Siena nimmt er aktiv teil, kritisierte das schwache Interesse der Teilnehmer und ihre passive Einstellung zur Arbeit. Weil er den Papst selbst in seine Kritik einbezogen hat, wurde er beinahe von dem Konzil ausgeschlossen.

Der wichtigste Abschnitt seines Lebens beginnt mit den Vorbereitungen für das Basler Konzil, das sich vorgenommen hat die Lehre der Hussiten zu bekämpfen und die Einheit in der Kirche wiederherzustellen. Als der neugewählte Papst Eugen IV. das Konzil auflösen wollte, entschied sich Stojković für die sogenannten Konziliaristen, nach deren Lehre das Konzil über den Papst ist. Er glaubte, dass das Konzil die Gesamtkirche repräsentiert und als solches Kraft hat die Einheit wieder herzustellen, so war es in der alten Kirche, wenn eine falsche Lehre erschien. Er war nie gegen den Primat des Papstes oder gegen die Römische Kirche, der Papst aber ist der Diener und nicht der Herr der „Braut Christi“.

Als Bote des Basler Konzils geht er nach Konstantinopel, um die Ostkirche zu Verhandlungen zu bewegen: Obwohl die Repräsentanten der Ostkirche nicht nach Basel sondern zum päpstlichen Konzil nach Florenz gegangen sind, es ist doch im grossen Masse sein Verdienst, dass es überhaupt zu einer Annäherung kam und die Unionsurkunde unterzeichnet wurde.

Sein Hauptwerk, eigentlich die erste Ekklesiologie, heisst: *De ecclesia contra Bohemos*. Das Werk ist aus den Diskussionen mit dem Prager Theologen Rokycana entstanden, wurde aber bis heute noch nicht veröffentlicht. Der Grund, warum dieses bedeutsame Werk nicht einen entsprechenden Platz in der Theologie gefunden hat, ist möglicherweise Stojković Angehörigkeit zu den Konziliaristen (W. Krämer).

Stojkovic starb im Oktober 1443. in Lausanne als Kardinal des Gegenpapstes Felix V.